

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-27>

УДК 336.76

БАБЕНКО Артем

«ТОВ «Терракот ЮА»

<https://orcid.org/0009-0003-9240-663X>

e-mail: a.babenko@gmail.com

КРЕДИТУВАННЯ БІЗНЕСУ: КЛЮЧОВІ ПРІОРИТЕТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

В статті аналізуються питання банківського кредитування сектору нефінансових корпорацій в умовах воєнного стану. Акцентовано, що протягом багатьох років державна політика в сфері фінансового сектору безпосередньо чи опосередковано сприяла формуванню моделі, в якій провідне місце посідали банки. Тривалий час такий підхід був певною мірою результативним, проте, починаючи з 2013 року, вітчизняний банківський сектор постійно лихоманить, а ресурси, сконцентровані в банківській системі, недостатні для функціонування банків у ролі справжнього «драйвера» економічних реформ в Україні. Як результат, потенціал небанківських установ на початок відкритої агресії був низьким, а рівень фінансової інклюзії не відповідав тим завданням, що стояли перед нашою державою. В статті підкреслюється, що у суспільстві тривалий час пропагувалася думка, що тільки банки можуть стати справжнім лідером у процесі формування ефективного фінансового сектору в Україні. Хоча багато факторів говорять на користь цієї позиції, і на рівні банківського сектору в цілому, і в сегменті банківського кредитування існують вагомі проблеми, від вирішення яких багато в чому буде залежати роль банків у поствоєнній економіці України. Обгрунтовано ряд заходів, що спрямовані на активізацію банківського кредитування нефінансових корпорацій в Україні.

Ключові слова: фінансовий сектор, фінансові інституції, нефінансові корпорації, банки, банківське кредитування, фінансова інклюзія.

BABENKO Artem

«Terracot UA» LLC

LENDING OF BUSINESS : KEY PRIORITIES DURING MARITAL STATE

The article deals with the issues of bank lending to the sector of non-financial corporations under martial law. It is emphasized that for many years, state policy in the financial sector directly or indirectly contributed to the formation of a model in which banks took the leading place. As a result, the potential of non-banking financial institutions to initiate open aggression was low, and the level of financial inclusion did not correspond to the tasks facing our state.

The article emphasizes that the opinion that only banks can become a real "driver" in the formation of a truly effective financial sector in Ukraine has been propagated in society for a long time. However, both at the level of the banking sector as a whole and in the segment of bank lending, there were and still are serious problems, the solution of which will largely depend on the role of banks in the post-war economy of Ukraine. First of all, it is necessary to pay attention to the structure of credit resources directed to the real sector of the national economy of Ukraine. While domestic enterprises urgently need long-term resources, the specific weight of such loans is insignificant. It is also worth noting the destructive influence of the macro environment, which also restrains the development of the domestic credit market. In addition, it is necessary to take into account the existence of the "crowding out effect" when the state's active emission strategy in the loan capital market creates significant problems for private borrowers.

A number of measures aimed at intensifying bank lending to non-financial corporations in Ukraine have been justified. It is emphasized that overcoming imbalances in the bank lending market must be considered in the context of general approaches to reforming the financial sector. Full development of the loan capital market is possible only when all borrowers have enough alternatives for borrowing. Accordingly, competition for borrowers will contribute to the formation of effective relationships between market participants.

Key words: financial sector, financial institutions, non-financial corporations, banks, bank lending, financial inclusion.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Українська держава на сучасному етапі свого розвитку зіштовхнулася з надзвичайно потужними викликами у сфері національної безпеки та оборони. Зрозуміло, що усі інші сторони суспільного життя нині відійшли на другий план, але це не виключає важливості забезпечення економічної стійкості України. Одним із найбільш показових наслідків відкритої агресії проти нашої держави став гострий дефіцит фінансових ресурсів на усіх рівнях фінансової системи. Не є виключенням і фінанси суб'єктів господарювання. Зрозуміло, що увесь український бізнес переживає сьогодні складні часи, що визначає і потребу у виваженій державній політиці щодо різних форм його підтримки. За два роки війни сформовано розуміння, що навіть в таких умовах українські підприємства здатні реалізовувати ефективні корпоративні стратегії, але для цього потрібно сформувати відповідне фінансове забезпечення. У зв'язку з чим виникає актуальна проблема формування механізмів фінансування бізнесу, в тому числі – і за рахунок активізації банківського кредитування сектору нефінансових корпорацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку ринку банківського кредитування загалом та в умовах значних викликів, пов'язаних із відкритою агресією проти України розглядалися в наукових працях Т. Винник [1], О. Дзюблюка [2], В. Кременя [3], Т. Мельник [4], В. Нянько [5], О. Петрик [6], Н. Тимошик [1], І. Химич [1]. Абсолютна більшість авторів наголошує, що в умовах військової агресії підтримка вітчизняного бізнесу, в тому числі – фінансова набуває особливого значення. Саме за її рахунок можливо певним чином нівелювати деструктивний вплив воєнних дій на українські підприємства. Разом з тим, впровадження різноманітних механізмів фінансового стимулювання бізнес-активності не виключає необхідності забезпечення їх ефективності, як з позиції донорів капіталу, так і з погляду його реципієнтів.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Хоча питання банківського кредитування загалом та сектору нефінансових корпорацій достатньою мірою розроблені у вітчизняній фаховій літературі, потрібно визнати, що у цій царині існує цілий ряд проблем, які вимагають наукових пошуків шляхів їх вирішення. Зазначені проблеми сконцентровані як безпосередньо на рівні вітчизняної банківської системи, так і на рівні споживачів кредитних послуг банків. Окрім того, треба врахувати той факт, що відкрита агресія проти України суттєво звузила можливості залучення капіталу крупним вітчизняним бізнесом на закордонних фінансових ринках. Зважаючи на слабкість небанківських фінансових інституцій, на сьогодні саме банківський сектор треба розглядати в якості одного із основних механізмів фінансування вітчизняної економіки. З врахуванням цього варто актуалізувати дослідження в напрямку розвитку банківського кредитування в умовах воєнного стану та під час повоєнного відновлення України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – обґрунтувати пріоритети банківського кредитування сектору нефінансових корпорацій в Україні в умовах воєнного стану та визначити ключові координати розвитку цього сегменту під час повоєнного відновлення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

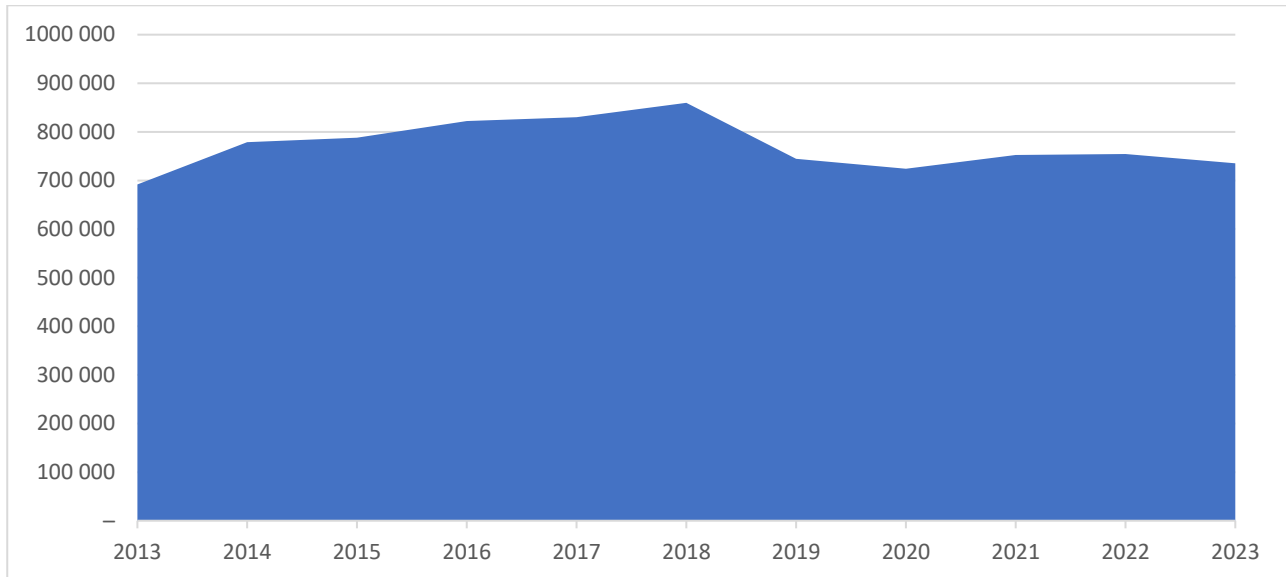
Вітчизняний банківський сектор пройшов складний та неоднозначний шлях, починаючи з 1991 року. Відкрита агресія проти України безумовно стала одним із найбільших викликів в цілому для нашої держави, для її економіки та банківського сектору. Насамперед, треба визнати, що сподівання на активну роль банківського сектору у поствоєнному відновленні України мають підґрунтя, сформоване протягом багатьох років внаслідок «особливого» погляду держави на розвиток вітчизняного фінансового сектору. Ні за обсягом активів, ні за масштабами операцій жоден вид небанківських фінансових інституцій не спроможний конкурувати з банками. Можна скільки завгодно піддавати критиці українські банки, і багато в чому така критика є обґрунтованою, але за більш ніж три десятиліття економічних реформ в Україні за великим рахунком тільки банкам вдалося сформувати значною мірою ефективний механізм фінансового забезпечення економічного розвитку. Усі інші фінансові інституції (насамперед, тут мова йде про інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії) не здатні нині конкурувати з банками ні з позиції залучення вільних заощаджень, ні з погляду їх трансформації у інвестиційні ресурси. Проте, як буде показано нижче, це домінування банків у вітчизняному фінансовому секторі має й інший бік – у вигляді численних дисбалансів, в тому числі – в секторі кредитування нефінансових корпорацій.

Саме банківський кредит протягом тривалого часу є найбільш вагомим зовнішнім джерелом капіталу для вітчизняного бізнесу. Для прикладу наведемо дані за 2013-2023 рр. (рис. 1).

Зазначена безальтернативність банківського кредиту з точки зору фінансування українського бізнесу багато в чому визначена слабкістю інших сегментів фінансового ринку. Насамперед, тут мова має йти про ринок корпоративних цінних паперів (серед іншого – і в частині ринку облігацій підприємств). Дані НКЦПФР протягом багатьох років свідчать, що в Україні так і не вдалося сформувати ефективні фондові механізми залучення капіталу для корпоративного сектору [8]. Абсолютна більшість зареєстрованих емісій акцій – це випуски цінних паперів банківськими установами та суб'єктами господарювання державного сектору економіки. В свою чергу, «сплески» уваги до можливостей емісії облігацій вітчизняними підприємствами є нетривалими, а їх обсяги значно нижчі за обсяги ринку банківського кредитування за відповідні періоди.

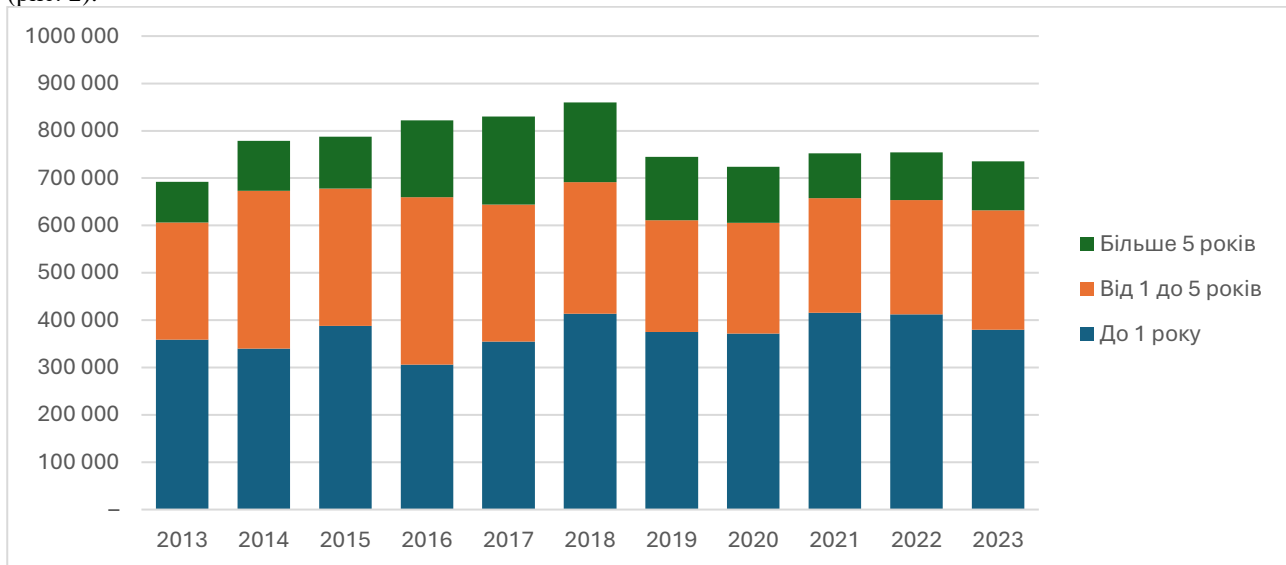
Дані рис. 1 досить показово характеризують і ключові кількісні параметри досліджуваного сегменту фінансового ринку. Насамперед, привертає увагу той факт, що у період 2013-2023 рр. абсолютний обсяг кредитів нефінансових корпорацій хоча і зріс, але несуттєво. Так, у 2013 році показник склав 691,9 млрд. грн., тоді як у 2023 році він становив 735,3 млрд. грн. Але, якщо врахувати, що за вказаний період гривня відносно основних валют світу суттєво девальвувала, можна говорити і про скорочення обсягів банківського кредитування нефінансових корпорацій. Очевидно, що у 2022-2023 рр. така ситуація стала наслідком відкритої агресії проти України. Але й у інші періоди приріст обсягів банківського кредитування був доволі

помірним, і досить часто змінювався падінням. Ключові фактори – і загальна макроекономічна нестабільність та пов'язані з нею макрофінансові ризики, і стан багатьох банківських установ (кількість яких, починаючи з 2013 року суттєво скоротилася), і проблеми, сконцентровані на рівні фінансів українського бізнесу.

Рис. 1. Обсяги кредитування банками сектору нефінансових корпорацій в Україні у 2013-2023 рр., млн. грн.
Джерело: складено автором за даними НБУ [7]

Протягом багатьох років в Україні так і не вдалося вирішити проблему з довгостроковим фінансуванням економіки. Постійне зволікання з запуском другого рівня пенсійної системи, слабкість недержавних пенсійних фондів та компаній страхування життя поєднується з особливостями кредитної політики банків, в якій акцент зроблено на короткострокове та середньострокове фінансування бізнесу (рис. 2).

Рис. 2. Структура кредитів нефінансовим корпораціям в Україні в розрізі строків погашення у 2013-2023 рр.
Джерело: складено автором за даними НБУ [7]

Поряд з цим, не можна оминати увагою і трансформацію структури кредитів нефінансовим корпораціям в розрізі валют, яка відбулася за останнє десятиліття. На початок 2014 року питома вага кредитів в гривнях становила 65,6 %, в доларах США – 29,5 %, у євро – 4,3 %. В кінці 2023 року аналогічні показники для кредитів в гривні склали 67,4 %, в доларах США – 22,3 %, в євро – 10,3 % [7]. Причини зазначених структурних змін лежать на поверхні: по-перше, як банківські установи, так і підприємства-позичальники накопичили достатньо негативного досвіду з валютними кредитами; по-друге, євроінтеграційні устремління України позначилися як на активізації торгівлі товарами та послугами з країнами єврони, так і на обсягах кредитування у євро.

Через призму досліджуваних процесі слід акцентувати і на тих проблемах, що сконцентровані на рівні підприємств сектору нефінансових корпорацій. Виходячи з фінансового стану багато таких підприємств ще на час початку відкритої агресії не могли розраховувати на отримання банківського кредиту на прийнятних для себе умовах, зрозуміло, що з лютого 2022 року ситуація в цьому плані не покращилася. В академічній літературі та й у засобах масової інформації надзвичайно багато праць, в яких досліджується розвиток ринку банківського кредитування в умовах військової агресії. Найчастіше науковцями виділяються наступні характеристики та особливості банківського кредитування нині:

1. Акцентується, що на державному рівні є розуміння значимості та важливості підтримки бізнесу, в тому числі – фінансової, в умовах воєнного стану. Зокрема, фахівці аналізують три основних механізми підтримки бізнесу – фінансова підтримка, податкова підтримка та валютна лібералізація, наголошуючи, що в цілому їх використання [9] спрямоване на підвищення рівня стійкості підприємництва надзвичайно загрозливому макросередовищі, стан якого обумовлений відкритою агресією проти України. Пояснюючи свою позицію, автори дослідження наголошують, що за рахунок різноманітних фінансових важелів держава не тільки впливає на стійкість українського бізнесу, але суттєво впливає на структурні зміни, спрямовуючи ресурси у найбільш важливі та ефективні сектори економіки [9].

2. В загальному запропоновані державою кроки щодо фінансової підтримки бізнесу дали необхідний ефект, а програма «Доступні кредити 5-7-9 %» фактично стала потужним «драйвером» для кредитування підприємництва. Фахівці зазначають, що ключовими факторами, які визначили ефективність цієї програми стали: прозорість та простота механізмів реалізації; постійна та достатньо оперативна адаптація програми до мінливого макросередовища, зростання конкуренції між банківськими установами, що беруть участь у програмі, насамкінець, поєднання програми з іншими інструментами підтримки бізнесу [10]. Так, треба визнати, що програма орієнтована на малий та середній бізнес, проте, її оцінювати в широкому контексті. Варто врахувати: а) такі підприємства можуть брати участь у ланцюгах створення вартості для великих підприємств; б) саме малі та середні підприємства в Україні продемонстрували численні приклади релокації, які дали змоги зберегти робочі місця; в) програма сформувала певні «точки росту» для вітчизняного банківського сектору. В подальшому така програма має бути адаптована до вимог повоєнного відновлення України.

Зазначимо, що різноманітні форми державної підтримки та сприяння бізнесові в умовах воєнного стану можуть і повинні стати важливим складником програми дерегуляції підприємницької діяльності в Україні. Горизонт планування таких заходів має охоплювати як період дії воєнного стану, так і період повоєнного відновлення нашої держави. Очевидно, що станом на лютий 2022 року бізнес-середовище в Україні за багатьма критеріями не відповідало очікуванням підприємців та пересічних громадян. І причина тут не тільки в обмеженнях, які були викликані COVID-19. Численні проблеми накопичувалися роками, досить часто держава замість відкритого діалогу з бізнесом вдавалася до різноманітних форм тиску, і певні спроби дерегуляції інколи мали зворотній, від очікуваного, ефект. Звідси – в цілому невтішні результати господарської діяльності вітчизняних підприємств. Так, за даними Державної служби статистики України у 2010-2021 рр. рентабельність усієї діяльності великих підприємств становила 1,7 %, середніх підприємств – 1,2 %, для малих підприємств аналогічний показник становив -3,7 % [11]. Зрозуміло, що події 2022 року стали справжнім шоком для українських підприємців, проте вже протягом першого року війни вони продемонстрували високий рівень адаптації до роботи в таких умовах. Говорити про остаточну макроекономічну стабілізацію в умовах активних військових дій апіорі неможливо, проте, вже сам факт існування нині багатьох позитивних тенденцій свідчить, що вітчизняна економіка, а з нею і банківський сектор витримали тиск, спричинений війною.

Оцінюючи перспективи розвитку банківського кредитування в умовах військового стану в Україні не можна полишати поза увагою і проблематику щодо місця та ролі банківських інституцій у повоєнному відновленні України. Безумовно, що банківський кредит буде одним із надзвичайно важливих ринкових механізмів фінансового забезпечення. Нині основні надії покладаються на ресурси, які будуть отримані від країн-партнерів, але при цьому, варто розуміти, що ці кошти будуть надаватися на певних умовах, і банки мають стати важливим складником системи їх перерозподілу. Проте, хоча досить часто капіталізацію вітчизняного банківського сектору оцінюють, як недостатню, на сьогодні якраз банки є найбільшими кредиторами у вітчизняній економіці, попри такі оцінки. Наголошуючи на важливості банків та банківського кредитування у повоєнному розвитку України, варто артикулювати на необхідності забезпечення високого рівня фінансової інклюзії. Посилення конкуренції між банками, небанківськими фінансовими інституціями та фондовим ринком може стати потужним стимулом для розвитку кредитного ринку, оптимізації параметрів кредитних ресурсів, які спрямовуватимуться у вітчизняну економіку.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На сьогодні банківське кредитування є найбільшим за обсягом видом фінансового забезпечення діяльності підприємств в Україні. Таке лідерство визначене як потужним (за вітчизняними мірками) фінансовим потенціалом банків, так і слабкістю інших фінансових інституцій. Не заперечуючи в цілому

місця та ролі банківського кредитування у вітчизняній економіці, зауважимо, що йому на протязі багатьох років притаманні глибокі деформації (і з точки зору параметрів кредитних ресурсів, і з позиції якості кредитного портфеля банків, і з погляду кредитоспроможності позичальників). Відкрита агресія проти України об'єктивно погіршила ключові умови ведення бізнесу. Але, навіть в таких умовах, вітчизняні підприємці продемонстрували значний рівень адаптивності та стійкості. В свою чергу, банки змогли стримати обсяги кредитування на прийнятному рівні. Багато в чому такий результат став можливим завдяки виваженим діям держави щодо підтримки бізнесу під час дії воєнного стану. Поряд з цим, в контексті активної ролі банків у повоєнній відбудові України, держава має реалізувати кілька важливих кроків. По-перше, розширити існуючі фінансові механізми підтримки підприємництва в Україні, в тому числі - в частині доступу до кредитних ресурсів, імплементувавши їх до загальної стратегії повоєнної відбудови України. По-друге, покращити кредитний потенціал банківської системи України, а також оптимізувати структуру кредитного портфеля банків України. По-третє, суттєво наростити рівень фінансової інклюзії, що дасть змогу активізувати конкурентні механізми на кредитному ринку та призведе до оптимізації параметрів кредитних ресурсів. По-четверте, посилити вплив банківського кредитування на структурні зміни у вітчизняній економіці.

Література

1. Химич І., Винник Т., Тимошик Н. Аналіз кредитування бізнесу в умовах війни: державні програми підтримки. Соціально-економічні проблеми і держава (електронний журнал). 2023. Вип. 1 (28). С. 30-41.
2. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. Вісник економіки. № 3. 2023, С. 8-25.
3. Кремень В., Кремень О., Гуляєва Л. П. Роль банківського кредитування у розвитку економіки України. Проблеми економіки. 2020. № 3. С. 176–183.
4. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. №7(3). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
5. Нянько В., Нянько Л., Нянько Л. Банківська система за воєнного стану та у післявоєнному відновленні України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35/2022. С. 96-105.
6. Петрик О. Політика Національного банку України під час війни. Соціально- економічні відносини в цифровому суспільстві. 2022. № 4. С. 15–23.
7. Наглядова статистика. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 12.02.2024).
8. Звіти про діяльність. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL.: <https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/> (дата звернення: 11.02.2024).
9. Інструменти підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. Червень 2023 року. НІСД, URL.: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-ukrayini-cherven> (дата звернення: 11.02.2024).
10. Драганчук Ю. 90% нових кредитів для бізнесу — програма 5-7-9%. Економічна правда. URL.: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/18/704416/> (дата звернення: 11.02.2024).
11. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL.: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 11.02.2024).

References

1. Khymych I., Vynnyk T., Tymoshyk N. Analiz kredyтування biznesu v umovakh viiny: derzhavni prohramy pidtrymky. Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava (elektronnyi zhurnal). 2023. Vyp. 1 (28). S. 30-41.
2. Dziubliuk O. Problemy aktyvizatsii bankivskoho kredyтування realnoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu. Visnyk ekonomiky. № 3. 2023, S. 8-25.
3. Kremen V., Kremen O., Huliaieva L. P. Rol bankivskoho kredyтування u rozvytku ekonomiky Ukrainy. Problemy ekonomiky. 2020. № 3. S. 176–183.
4. Melnyk T. Ukrainskyi biznes v umovakh viiny: suchasnyi stan, problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. №7(3). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
5. Nianko V., Nianko L., Nianko L. Bankivska sistema za voiennoho stanu ta u pisliavoiennomu vidnovlenni Ukrainy. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna. Vypusk 35/2022. S. 96-105.
6. Petryk O. Polityka Natsionalnoho banku Ukrainy pid chas viiny. Sotsialno- ekonomichni vidnosyny v tsyfrovomu suspilstvi. 2022. № 4. S. 15–23.
7. Nahliadova statystyka. Natsionalnyi bank Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (data zvernennia 12.02.2024).
8. Zvity pro diialnist. Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku. URL.: <https://www.nssmc.gov.ua/about-us/annual-reports/> (data zvernennia: 11.02.2024).
9. Instrumenty pidtrymky biznesu v period voiennoho stanu v Ukraini. Cherven 2023 roku. NISD, URL.: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-ukrayini-cherven> (data zvernennia: 11.02.2024).
10. Drahanchuk Yu. 90% novykh kredytiv dlia biznesu — prohrama 5-7-9%. Ekonomichna pravda. URL.: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/18/704416/> (data zvernennia: 11.02.2024).
11. Statystychna informatsiia. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL.: www.ukrstat.gov.ua (data zvernennia: 11.02.2024).